

Владимир Трапара¹

ПЕРСПЕКТИВЕ ЗАМРЗНУТИХ СУКОБА НА ПОСТСОВЈЕТСКОМ ПРОСТОРУ У ТРЕЋОЈ ДЕЦЕНИЈИ 21. ВЕКА

Апстракт: „Одмрзавање“ сукоба у Нагорно-Карабаху, у јесен 2020, вратило је фокус на проблематику замрзнутих сукоба, посебно на постсовјетском простору где их има највише. Показало се да је, под одређеним условима, обнављање оружаних сукоба који су окончани стабилним примирјем пре више деценија, и те како могуће. С друге стране, сукоб и даље није решен, што потврђује већ констатовану тежину решавања ове врсте сукоба. У овом раду аутор управо утврђује који чиниоци доприносе томе да су неки замрзнути сукоби склонији „одмрзавању“, као и који би услови требало да се стекну да се омогући решавање ових сукоба. У том циљу аутор примењује сопствени концепт замрзнутих сукоба, разрађен у ранијим радовима, за који су средишња два елемента: несклад између правног и фактичког стања (у виду међународно непризнатих територијалних промена), те пресудна улога великих сила (сталних чланица Савета безбедности УН) у замрзавању оружаних сукоба и њиховим даљим перспективама. Аутор се фокусира на замрзнуте сукобе на постсовјетском простору (Придњестровље, Крим/Донбас, те посебно Јужна Осетија/Абхазија и Нагорно-Карабах, јер су они претрпели озбиљније „одмрзавање“ и поновно „замрзавање“), али као помоћни пример користи и једини сукоб на постсовјетском простору који

---

¹ Др Владимир Трапара, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, vtragara@diplomacy.bg.ac.rs.

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта: „Србија и изазови у међународним односима 2021. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2021. године.

је био замрзнут па решен – Чеченију. Изведени закључци имају значај како у теоријском (за обogaћивање концепта замрзнутих сукоба), тако и у практичном смислу (за утврђивање перспектива регионалне стабилности на постсовјетском простору, али и шире, с обзиром на глобалну улогу коју Русија игра као велика сила). Како је и Србија уплетена у један замрзнути сукоб (Косово и Метохија), аутор извучи поуке са постсовјетског простора и за њу.

Кључне речи: замрзнути сукоби, постсовјетски простор, Русија, Нагорно-Карабах, Јужна Осетија/Абхазија, Крим/Донбас, Придњестровље

Увод

Рат у Нагорно-Карабаху, у јесен 2020, између Азербејџана, с једне, и јерменско-карабахских снага, с друге стране, окончан победом Азербејџана и његовим повратком контроле над значајним делом државне територије, још један је у низу примера да употреба силе ни у 21. веку није превазиђена као спољнополитичко средство, те да у одређеним ситуацијама може да буде и успешна. У овом случају то се десило у сукобу који се води већ две деценије и имао је карактер – а имаће га и након поменутог рата – замрзнутог. У овом раду бавимо се овом специфичном врстом сукоба, стављајући нагласак на постсовјетски простор, где осим Нагорно-Карабаха тренутно има још три случаја замрзнутих сукоба. Циљ нам је да укажемо на перспективу ових сукоба, полазећи од нових сазнања везаних за могућности њиховог „одмрзавања“ и решавања, којима надograђујемо већ разрађен концепт замрзнутих сукоба из ранијих радова. Како и Србија на свој територији има замрзнути сукоб, то ће проучавање постсовјетских примера бити корисно и за њу. У наставку рада најпре дефинишемо замрзнуте сукобе и разматрамо шта се о њима ново појавило у литератури. Након тога дајемо кратак осврт на постсовјетске замрзнуте сукобе, њихову генезу и тренутно стање, уз објашњење откуд толика концентрација ове врсте сукоба баш у том региону. Затим, утврђујемо чиниоце који доприносе одмрзавању сукоба, односно обнављању оружаних дејстава, те услове за решавање замрзнутих сукоба оцењујући у којој мери су они присутни у постсовјетским сукобима. Коначно, применом исте матрице извучимо поуке за Србију, односно случај Косова и Метохије..

Дефиниција замрзнутих сукоба

При разматрању било ког научног концепта ваља поћи од његове дефиниције. Проблем са ранијом литературом, која се бави овим концептом, јесте то што је управо занемаривала тај аспект, дефинишући замрзнуте сукобе паушално и здраворазумски, попут тога да су то „ратови који нису решени путем мировних договора, већ простим замрзавањем положаја сваке од страна“,² те да су они резултат неуспешности напора да се постигне политичко решење иако нема активног непријатељства,³ односно да су у питању територијални сукоби без трајног решења.⁴ Прихватљива научна дефиниција морала би да садржи кључни елемент који овај тип сукоба чини особеним – непоклапање између правног и фактичког стања – чему се највише примакао Дов Линч (Dov Lynch), везујући своје одређење замрзнутих сукоба за настанак „*de facto* држава“. Ове државе, попут свих осталих, имају територију, становништво и владу, али не и преостали критеријум државности које поставља Конвенција из Монтевидеа – капацитет да ступе у односе са другим државама јер им недостаје широко међународно признање.⁵ Проширујући ово и на случајеве када настану било какве међународно непризнате територијалне промене (дакле, не нужно и нове државе), те спајајући овај кључни дефинициони елемент са другим елементима примећеним у пракси, дошли смо до следеће дефиниције замрзнутих сукоба:

Замрзнути сукоб је ситуација у којој је један (међудржавни или унутрашњи) оружани сукоб окончан релативно стабилним примирјем које се одликује одређеном фактичком територијалном

---

² John Peet, "Frozen Conflicts – Europe's Unfinished Business", *The Economist*, 19 November 2008, Интернет, <https://www.economist.com/news/2008/11/19/frozen-conflicts> 26/5/2021.

³ S. Neil Macfarlane, "Frozen Conflicts in the Former Soviet Union – The Case of Georgia/South Ossetia", in: IFSH (ed.), *OSCE Yearbook 2008*, Baden-Baden, 2009, pp. 23-33.

⁴ Filon Morar, "The Myth of 'Frozen Conflicts': Transcending Illusive Dilemmas", *Per Concordiam*, Vol. 1, No. 2, June 2010, p. 11.

⁵ Dov Lynch, "Separatist States and Post-Soviet Conflicts", *International Affairs*, Vol. 78, No. 4, October 2002, pp. 834-835.

поделом, али без правног утемељења, услед несагласности воља релевантних актера.⁶

Дакле, да бисмо могли да говоримо о замрзнутом сукобу њему је морао да претходи „врући“ оружани сукоб. Зато две Немачке нису биле замрзнути сукоб, јер нити оне нити њихови покровитељи нису међусобно водили рат, али код двеју Кореја то јесте био случај. Даље, постигнуто примирје заиста мора да буде стабилно у смислу да се не крши у обиму већем од спорадичних чарки, иначе говоримо о „одмрзавању“, односно обнављању сукоба (као што се збило у Кашмиру и Чеченији 1999, Грузији 2008. и Нагорно-Карабаху 2020). Затим, замрзнутог сукоба нема без територијалне поделе међу сукобљеним странама – привремено „закопавање“ ратних секира између побуњеника и власти у некој држави (нпр. ИРА и Велике Британије у прошлости) само по себи није замрзнут сукоб, осим уколико не постоји део територије на коме ти побуњеници фактички врше власт. Коначно, ту је и несагласност воља релевантних актера, односно одсуство признања фактичке територијалне поделе од стране неких од њих, или чак свих. Иако би прва асоцијација највероватније била да су релевантни актери стране у сукобу, оне то наравно јесу када је у питању „производња“ одређене фактичке ситуације, али не и међународно признање, где се у савременим међународним односима „рачуна“, пре свега, став пет сталних чланица Савета безбедности Уједињених нација – САД, Русије, Кине, Велике Британије и Француске. Уколико само једна од њих не призна одређену територијалну промену, може се рећи да она постоји само *de facto*, не и *de jure*, односно да је сукоб замрзнут до постизања политичког решења које би све сталне чланице СБ УН признале. Зато, нпр. Косово остаје замрзнут сукоб докле год га Русија и Кина не признају као независну државу (иако га признаје око половине чланица УН), док сукоб Израела и појединих арапских држава то није – упркос томе што га неколико њих не признаје као државу – јер га признају све сталне чланице Савета безбедности.

Након што смо одредили замрзнуте сукобе на поменути начин, појавило се још запажених научних радова на ту тему, од којих бисмо

---

⁶ Владимир Трапара и Милош Јончић, „Пут за решавање сукоба – упоредна анализа замрзнутих сукоба на простору ОЕБС“, *Међународни проблеми*, год. 64, бр. 3, јул-септембар 2012, стр. 277.

издвојили два, који су по нашем мишљењу обогатили концепт. Чешки аутори Сметана и Лудвик покушали су да реконцептуализују замрзнуте сукобе указујући да они нису статични, већ поседују динамику наизменичног „одмрзавања“ у два могућа смера – ка дипломатији/ преговорима, односно ка ескалацији до употребе оружане силе.⁷ Ово ће нам бити корисно за разматрање услова под којима код замрзнутог сукоба може да се обнови оружани сукоб, односно да се ситуација развије у супротном смеру – ка решавању сукоба. Џејмс Којл (James J. Coyle) указао је на дубоко супротстављене интересе подржавних актера, те њихово везивање за велике силе (које користе ситуацију за своје интересе у међусобним сукобима), као „погонско гориво“ замрзнутих сукоба.⁸ Његово темељно истраживање замрзнутих сукоба на постсовјетском простору значиће нам и у нашој анализи.

Постсовјетски замрзнути сукоби

Из нашег одређења замрзнутих сукоба јасно је да су замрзнути сукоби савремени феномен, те да се почињу јављати након 1945, када се уводе две кључне новине у међународно право и односе: делегализација рата као средства територијалних промена; установљење пет сталних чланица Савета безбедности УН, са правом вета. Док је рат био легално средство територијалних промена, није постојао ни основ да неко тако изведеним променама ускраћује признање; док није било садашње институционалне структуре међународних односа, у којој пет великих сила има право да оспори неке државност или припајање одређене територије, сукоби су могли бити сматрани решеним онда када победник наметне територијалну поделу.⁹ У хладноратовском контексту, неслагање суперсила директно је доводило до замрзнутих сукоба попут корејског и тајванског, али и отежавало решавање замрзнутих сукоба које су производиле поједине регионалне силе, као Турска у случају Кипра, односно Индија и Пакистан у

---

⁷ Видети: Michal Smetana, Jan Ludvik, “Between War and Peace: A Dynamic Reconceptualization of ‘frozen conflicts’”, *Asia Europe Journal*, 2019, pp. 1-14.

⁸ James J. Coyle, *Russia’s Border Wars and Frozen Conflicts*, Palgrave Macmillan, 2018, p. 9.

⁹ *Ibid*, pp. 3-5.

случају Кашмира. Наизглед парадоксално, крај Хладног рата повећао је број замрзнутих сукоба, на које се тек тада скреће пажња проучавалаца међународних односа. Највећи број њих појавио се на постсовјетском простору, за шта постоји и одговарајуће објашњење.

Статус федералне јединице (социјалистичке републике) у бившем Совјетском Савезу додељиван је према тзв. Стаљиновим критеријумима: да има становништво веће од милион; да матична нација буде у већини; да се граниче са неком страном државом.¹⁰ Примена другог и трећег критеријума доводила је до креирања вештачких граница и појаве значајног броја етничких мањина на територији готово сваке од социјалистичких република, при чему многе од тих мањина уопште нису ни добиле своју републику.¹¹ Тај проблем делимично је решен креирањем „аутономних совјетских република“ и „аутономних области“ унутар социјалистичких република, али су и те подјединице најчешће имале шаролик етнички састав и вештачке границе. Уз то, њима ће при распаду Совјетског Савеза бити оспорено право на самоопредељење до отцепљења, које је било признато социјалистичким републикама. То ће довести до неколико оружаних сукоба (ратова за „постсовјетско наслеђе“), услед покушаја појединих ускраћених етничких група да и оне остваре политичку независност.¹² Док се Руска Федерација, у начелу, томе супротставила – јер би тиме довела у питање и свој опстанак, будући да је од РСФСР наследила велики број аутономних република и области – а у Чеченији то супротстављање извела и у пракси, у наставку ћемо видети да је Москва у току деведесетих година прошлог века на територијама других постсовјетских држава, посредно или непосредно, помогла оружано осамостаљење неколико аутономних република и области. Постимперијално наслеђе у виду етнички измешаног становништва и

---

¹⁰ John Russell, *Chechnya-Russia's "War on Terror"*, Routledge, London and New York, 2007, p. 42.

¹¹ Узбекистан је, рецимо, постао федерална јединица тако што му је припојен узан појас на граници са Авганистаном, како би испунио трећи Стаљинов критеријум. Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999-2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 69.

¹² Већина њих ће у оквиру новонасталих држава испунити трећи Стаљинов критеријум, који до тада нису испуњавале – наћи ће се на државним границама. *Ibid.*, op. cit., стр. 70.

неприродних граница је и на другим просторима рецепт за дуготрајне сукобе, који каткад доспевају у статус замрзнутих (као у случају Кореје, Кашмира, Кипра, Косова итд.). Но, оно по чему је постсовјетски простор јединствен јесте улога Русије, која је и након распада своје бивше империје остала доминантан актер у региону, и која има прилику да одлучујуће делује у оба аспекта битна за дефиницију замрзнутих сукоба – и правном и фактичком. У правном – јер је стална чланица Савета безбедности УН, која може да оспори државност било којој територији. У фактичком – јер је велика сила и регионални хегемон те може да, уз искључење утицаја ривалских великих сила, средствима која су јој на располагању, укључујући и војна, за себе издејствује повољно фактичко стање као исход било ког регионалног сукоба. Следи кратак преглед неколико замрзнутих сукоба на постсовјетском простору, да бисмо се упознали са чињеницама које ће нам послужити као основ за даљу анализу.

Чеченија. Иако чеченски сукоб хронолошки није први пример замрзнутог сукоба на постсовјетском простору, њега обрађујемо првог, из два разлога. Прво, Чеченија је неку врсту фактичке независности имала још од 1991, али почетак замрзнутог сукоба не можемо да сместимо у ту годину, јер овој независности није претходио „врући“ оружани сукоб – ако полицијски инцидент код авио-базе Ханкала, у коме руске специјалне полицијске снаге нису успеле да ухапсе чеченског лидера Џохара Дудајева, не посматрамо на тај начин.¹³ Други разлог је што чеченски сукоб представља први и једини пример решеног замрзнутог сукоба на постсовјетском простору. Чеченски замрзнути сукоб почиње августа 1996, потписивањем Хасавјуртског споразума о примирју којим је окончан Први чеченски рат (трајао од уласка руске војске у Чеченију 1994. до побуњеничког заузимања Грозног 1996) – поразом Русије и повлачењем њене војске из Чеченије. Но, фактичку независност коју је Чеченија на овај начин изборила Москва је избегла да призна, одложивши решавање уставног статуса Чеченије до 2001. године.¹⁴ Нада тадашњег чеченског руководства да ће те године дочекати и руско формално признање независности и решити замрзнути сукоб у своју корист, изјавила се

---

¹³ Mark Galeotti, *Russia's Wars in Chechnya 1994–2009*, Osprey Publishing, Oxford and New York, 2014, p. 31.

¹⁴ Mark Galeotti, *Russia's Wars in Chechnya 1994–2009*, op. cit., p. 48.

услед подела унутар самог тог руководства на умерене и екстремне исламистичке елементе, односно грешке ових потоњих да упадну у Дагестан, у августу 1999, у покушају да прошире сукоб на остале руске кавкаске републике. То је Русија искористила да поведе Други чеченски рат и сукоб реши у своју корист, најпре војним заузимањем Чеченије до пролећа 2001, а затим и њеном потпуном пацификацијом („чеченизацијом“) закључно са 2009. годином.¹⁵

Придњестровље. Замрзнути сукоб у Молдавији добар је пример последица какве остављају вештачке унутарсовјетске границе. Док су Молдавци романски народ близак Румунима и територија коју насељавају – која се раније звала Бесарабијом – у периоду између два светска рата и налазила се у саставу Румуније, Придњестровље је узан појас на левој обали реке Дњестар, већински насељен Русима и Украјинцима, који је након совјетског припајања Бесарабије заједно с њом ушао у састав нове Молдавске ССР (стара је са Придњестровљем обухватала и делове данашње Украјине). Жесток оружани сукоб избио је 1992. као реакција словенског становништва Придњестровља, потпомогнутог руским и украјинским добровољцима, а касније и руском 14. армијом, на наметање националистичких реформи и приближавање Румунији од стране власти нове независне Молдавије. Сецесионисти и руске трупе су победили, те је јулско примирје произвело фактичку независност Придњестровља (непризнату од иједне независне државе), уз распоређивање руско-молдавско-придњестровских снага (руске су доминантне).¹⁶ Најозбиљнији покушај дипломатског решавања овог сукоба био је Козаков меморандум из 2003, који је предвиђао федерализацију Молдавије и останак руских трупа у Придњестровљу у наредних двадесет година. Иако га је тадашњи молдавски председник близак Русији, Владимир Вороњин, испрва прихватио, под притиском САД се предомислио, те ће сукоб до данас остати нерешен, независно од тога јесу ли на власти у Кишињеву снаге мање или више наклоњене Русији.¹⁷

---

¹⁵ Видети: Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999–2019*, op. cit., стр. 78-100.

¹⁶ Владимир Трапара и Милош Јончић, „Пут за решавање сукоба – упоредна анализа замрзнутих сукоба на простору ОЕБС“, op. cit., стр. 279.

¹⁷ “Transnistrian Conflict after 20 Years: A Report by an International Expert Group“, Witold Rodkiewicz (ed.), Centre for Eastern Studies, Institute for Development and Social

Нагорно-Карабах. Ова планинска енклава, већински насељена Јерменима, али и историјски значајна за њихове суседе Азере, совјетским административним инжењерингом остала је унутар Азербејџана као аутономна област, док је азербејџанска област Нахичеван остала као ексклава изван земље, са друге стране Јерменије. Јерменија и Азербејџан сукобили су се још 1988. поводом одлуке Нагорно-Карабаха да се припоји Јерменији, да би тај сукоб ескалирао након стицања независности обеју држава. Замрзнут је Протоколом из Бишкека 1994. стварањем *de facto* независне републике Арцах (Нагорно-Карабах), на територији већој од оне коју је заузимала изворна област, непризнате чак и од саме Јерменије, иако под заштитом њених трупа.¹⁸ Од тада до данас, уз безуспешне покушаје да се сукоб реши (од стране Групе из Минска формиране под окриљем ОЕБС), сукоб је више пута одмрзаван уз понекад озбиљнију размену ватре и чак територијалне промене, али никад као у јесен 2020. У новом рату за Нагорно-Карабах, у међувремену финансијски и технолошки далеко унапредовале азербејџанске оружане снаге потукле су инфериорније трупе Арцаха и Јерменије готово на свим деловима фронта, преполовивши територију коју су Јермени контролисали и – заузимањем стратешки важне Шуше – угрозивши и саму престоницу Арцаха, Степанакерт (Ханкенди). На иницијативу Русије, 9. новембра јерменски премијер Пашињан и азербејџански председник Алијев потписују споразум о примирју у Москви, којим се Јерменија обавезала да, уз већ изгубљене територије у рату, преда Азербејџану и оне које је заузела 1994, а налазе се изван изворног Нагорно-Карабаха. Сукоб је поново замрзнут, јер је Арцаху остало око трећине територије коју је претходно контролисао, укључујући и Степанакерт, те узак Лачински коридор који га спаја са Јерменијом. Споразум је предвидео и по први пут распоређивање руских мировних трупа, и то управо дуж поменутог коридора и на линији раздвајања сукобљених страна.¹⁹

Initiatives “Viitorul”, Warsaw, Chisinau, 2011, p. 10. Вороњиново предомишљање доста подсећа на случај предомишљања Алије Изетбеговића поводом Кутиљеровог плана за Босну и Херцеговину, уз улогу тих истих САД.

¹⁸ Владимир Трапара и Милош Јончић, „Пут за решавање сукоба – упоредна анализа замрзнутих сукоба на простору ОЕБС“, *op. cit.*, стр. 279-280.

¹⁹ Видети: „Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации“, Президент России, 10 ноября 2020 года, Интернет, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/64384> 28/5/2021.

Абхазија и Јужна Осетија. Као и код других замрзнутих сукоба на постсовјетском простору, извор ова два грузијска треба тражити у нетрпељивим односима Грузина и етничких мањина које су се након формирања Совјетског Савеза нашле на територији Грузије. Посебно Абхаза, древног народа чији је национални мит идентичан грузијском, а који никада нису прежалили деградирање статуса од готово федералне јединице у СССР до аутономне републике у саставу Грузије тридесетих година прошлог века.²⁰ У краткотрајном грађанском рату након осамостаљења Грузије Абхази подржавају Гамсахурдију, да би се након победе Шеварнадзеа побунили и прогласили независност у јулу 1992. Након двогодишњег рата, у коме су се на страни Абхазије борили добровољци из Чеченије и других руских кавкаских република, али и сама руска армија у извесној мери, Абхази односе победу и долази до примирја које је, између осталог, предвидело и распоређивање мировних трупа ЗНД (највише руских). Већ пре тога је сукоб у Јужној Осетији окончан на сличан начин, фактичком независношћу и ове аутономне републике, те распоређивањем мешовитих руско-грузијско-осетијских мировних трупа. У следећих деценију и по, сукоб се није кретао ни ка обнављању, ни ка решењу, упркос Шеварнадзевом труду да стекне наклоност Русије.²¹ Но, ни отцепљене републике није признавао нико, па ни Русија. То ће се променити почев од 2003, након доласка прозападног Михаила Сакашвилија на место председника Грузије у „Револуцији ружа“. Његова жеља да, ако треба и силом, поврати територијални интегритет Грузије, што ће учинити у случају Аџарије (уз тада руску прећутну подршку), сукобиће се са настојањем Москве да Абхазију и Јужну Осетију чвршће веже уз себе (давањем држављанства њиховим грађанима), а Грузију држи изван НАТО (у који ће ова на одређени начин бити позвана на

---

²⁰ Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999–2019*, op. cit., стр. 113-114; Thomas Goltz, “The Paradox of Living in Paradise: Georgia’s Descent into Chaos”, in: *The Guns of August 2008: Russia’s War in Georgia*, Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (eds.), M. E. Sharpe, New York, London, 2009, pp. 10, 20-21; Владимир Трапара и Милош Јончић, „Пут за решавање сукоба – упоредна анализа замрзнутих сукоба на простору ОЕБС“, op. cit, стр. 280.

²¹ Thornike Gordadze, “Georgian-Russian Relations in the 1990s”, in: *The Guns of August 2008: Russia’s War in Georgia*, Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (eds.), M. E. Sharpe, New York, London, 2009, pp. 35-36.

Букурешком самиту априла 2008).²² У лето 2008. оружане чарке на граници Јужне Осетије и остатка Грузије ескалирају до пуног оружаног сукоба, када грузијске трупе крећу на осетијску престоницу Цхинвали, а Русија шаље своју војску у Ј. Осетију кроз Кодорски кланац. У шестодневном рату Грузини су одлучно потучени. Сукоб је поново замрзнут, овога пута уз нешто већу територију под контролом Ј. Осетије и Абхазије, али и руско признање независности ових двеју република (што ће исплатити још свега неколико држава света), по угледу на западно признање косовске независности шест месеци раније. Иако је Сакашвили одавно пао са власти, до данас нема помака у решавању сукоба, а ситуација на терену је углавном мирна.

Крим и Донбас. Извор украјинског сукоба лежи у дуготрајној сложеној историји ове „граничне земље“, чије су границе у совјетско доба више пута вештачки мењане, што је резултирало разноликом палетом идентитета становништва од доминантно антируске и прозападне Галиције на северозападу, до већински проруског Крима на крајњем југоистоку.²³ Након што је Украјина 1991. по први пут постала међународно призната независна држава, ова идентитетска шароликост имала је за политичку последицу смењивање на власти политичких снага претежно ослоњених на подршку северозападне или југоисточне половине земље, што политиколог Драган Петровић назива „украјинском клацкалицом“.²⁴ Након победе Виктора Јануковича на председничким изборима 2010, једно време се чинило да је ова клацкалица превагнула у корист проруског југоистока, да би се крајем 2013. стање закомпликовало услед одбијања Јануковича (под притиском Москве) да потпише споразум о придруживању са Европском унијом. Тромесечна политичка криза ескалирала је у насилним сукобима на улицама Кијева и преврату

---

²² Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999–2019*, op. cit., стр. 124-130.

²³ Ibid., стр. 165-175. Заправо се ради о подели између монистичке верзије украјинског идентитета (која инсистира на одвојености од Русије) и оне плуралистичке (која не искључује да бити Украјинац значи бити део ширег руског света). Видети: Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, I.B.Taurus, 2014. (electronic issue), pp. 29-30, 37, 48-49.

²⁴ Драган Петровић, *Русија и Европа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010, стр. 137.

фебруара 2014, након „евромајдановског“ прекршаја споразума о прелазној влади који је опозиција склопила са Јануковичем.²⁵ Проруске политичке снаге на Криму реаговале су расписивањем референдума, на коме ће се у марту огромна већина грађана изјаснити за независност од Украјине и прикључење Русији. Русија је ово народно изјашњавање заштитила најсавршенијом војном интервенцијом у 21. веку, изведеном без испаленог метка и жртава.²⁶ Крим је припојен Русији као једна од аутономних република, што није добило међународно признање. У остатку условно проруског дела Украјине, ситуација је била компликованија, услед спремности само региона Донбаса (Доњецк и Луганск) да се оружаном супротстави украјинским снагама, али и њихове спремности да побуну угуше. У току 2014. и почетком 2015. водиће се грађански рат у коме је Русија дозираном подршком побуњеницима спречила да их украјинска војска потуче и омогућила им да са два споразума из Минска остваре примирје и задрже део Донбаса (укључујући и градове Доњецк и Луганск) под својом контролом.²⁷ Од тада до данас, овај сукоб је замрзнут услед изостанка политичког решења, али због честих инцидената и размене ватре на линији раздвајања има мишљења да се он може категоризовати између замрзнутог и „врућег“ сукоба као сукоб „променљиве температуре“.²⁸ Почетком 2021. тензије су накратко порасле услед гомилања руских трупа на украјинској граници, али до ескалације није дошло.

Чиниоци одмрзавања и услови за решавање замрзнутих сукоба

Изненадност и оштрина оружаних сукоба који су избили у Грузији 2008. и Нагорно-Карабаху 2020, те ратна опасност која се надвила над исток

---

²⁵ Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999–2019*, op. cit., стр. 186-197.

²⁶ Владимир Трапара, „‘Употребљивост’ силе за остваривање спољнополитичких циљева у XXI веку: руске интервенције у Грузији (2008) и на Криму (2014)“, у: *Употреба силе у међународним односима*, Жаклина Новичић (ур.), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2018, стр. 46-51.

²⁷ Владимир Трапара, *Ратови Русије 1999–2019*, op. cit., стр. 204-210.

²⁸ Andrew Wilson, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, Yale University Press, New Haven and London, 2014, p. 143.

Украјине 2021, показују да је одмрзавање замрзнутих сукоба теоретски могуће у било ком тренутку. Ипак, из самог концепта произилази, а и сама пракса то показује, да постоје чиниоци који могу да повећају вероватноћу обнављања оружаног сукоба. Овде ћемо обрадити неколико таквих чинилаца: сложеност/неправедност територијалне поделе; одсуство демилитаризоване зоне; јачина међуетничке тензије; ауторитарни режими; непостојање контроле велике (или макар регионалне силе) на терену.

Уколико је територијална подела у тренутку замрзавања сукоба сложенија, у смислу да је линија разграничења неприродна, неправилног облика, а посебно ако су присутне енклаве и ексклаве и ако су градови подељени, утолико су већи изгледи да се оружана дејства у неком тренутку обнове. Одмрзавању сукоба додатно може да допринесе виђење територијалне поделе као посебно неправедне и понижавајуће за неку од страна. Молдавски замрзнути сукоб је, рецимо, по овом критеријуму релативно неподложен одмрзавању, јер је граница између Придњестровља и остатка Молдавије углавном природна, прати реку Дњестар (изузетак је град Бендер на десној обали), док Молдавци немају разлог да осећају нарочиту неправду због издвојености Придњестровља, које ионако није било део некадашње историјске Бесарабије. На другој страни, Грузини су итекако имали разлога да поделу своје земље сматрају неправедном, пре свега због етничких чишћења Грузина из отцепљених република почетком деведесетих – у Абхазији, рецимо, пре тога није постојала абхаска већина. Код Азербејџана је тај исти чинилац осећаја неправде и понижења да љути регионални ривал који није чак ни велика сила (Јерменија) контролише солидан део његове међународно признате територије, био појачан изувјаном линијом разграничења и постојањем ексклаве у Нахичевану. И након рата 2020. овај чинилац снажно делује у правцу могућег новог одмрзавања сукоба, јер се Степанакерт нашао на самој линији раздвајања, а ту је и осетљиви Лачински коридор. Коначно, у Украјини чинилац територијалне поделе је двојак. У случају Крима, са његовом природном географском издвојеношћу и историјским неприпадањем Украјини, он не чини сукоб подложним одмрзавању. У Донбасу га зато чини итекако, услед неприродног разграничења просто затекнутог у тренутку примирја и чињенице да оно пролази кроз предграђа највећих градова области.

Уколико је примирјем успостављена демилитаризована зона, сукоб се теже одмрзава. Уколико ње нема, то постаје лакше, јер ситни гранични

инциденти брже могу да се трансформишу у шири судар трупа. Ово је можда и кључни чинилац који одржава сукоб у Донбасу у колико-толико замрзнутом облику, јер је споразумом Минск 2 из 2015. године успостављена довољно широка зона (по Минску 1 није је било).

Што је већа међуетничка дистанца, веће су и шансе да се сукоб одмрзне. Овај чинилац је посебно снажно деловао у Грузији, услед традиционалне нетрпељивости Грузина према мањинама (посебно старог локалног ривалства са Абхазима), као и између Јермена и Азера. Са друге стране, чињеница да подела на северозападни и југоисточни идентитет Украјинаца није оштра, већ постепена, уз разне нијансе у средишњем делу земље, може да амортизује могућност избијања новог рата.

Ауторитарни режими се по правилу лакше одлучују да крену у рат, јер им ризик од губитка власти уколико га изгубе није тако велики као код демократских. Хибридни режими су нарочито склони започињању сукоба, јер се надају да ће тако учврстити своју крхку унутрашњу позицију. Релативно демократска власт у Молдавији и Украјини биће мање склоне одмрзавању сукоба од ауторитарног Азербејџана, а посебно од хибридне Грузије у време Сакашвилија.

Напокон, изузетно значајан чинилац одмрзавања сукоба је питање ко својим трупама штити стање, односно територијалну поделу на терену. Уколико то чини велика, или макар регионална сила, мање су шансе да се сукоб обнови, јер ће присуство трупа велике или регионалне силе деловати као средство одвраћања незадовољне стране у сукобу да се лати оружја. Кад контроле велике силе нема, шансе за одмрзавање су много веће. Управо се то десило у Нагорно-Карабаху 2020, који је бранила мала држава Јерменија, насупрот у том тренутку значајно војно јачем Азербејџану, али услови примирја, који предвиђају присуство руских трупа на осетљивим деловима линије разграничења, чине неко ново одмрзавање у будућности тежим. Тамо где је Русија са својим трупама непосредно присутна на терену (Придњестровље, Крим, Јужна Осетија/Абхазија), противничкој страни ће свакако бити теже да се одлучи да оружаним путем реши сукоб. У Донбасу Русија није присутна директно, али поменути повременим распоређивањем трупа уз границу надомешта тај недостатак. Поставља се питање зашто је онда 2008. дошло до одмрзавања грузијског сукоба, иако је Русија била присутна у отцепљеним републикама? Два су објашњења за то: снажно деловање осталих наведених чинилаца; нада Сакашвилија да ће

на својој страни имати неку другу велику силу (САД). Ипак, то што војна авантура Грузије није потрајала ни недељу дана, показује какав је ефекат када територијалну поделу у замрзнутом сукобу штити велика сила.

Како стоје ствари са условима за супротан исход, односно решавање замрзнутих сукоба? Најпре ваља рећи да се то јако тешко постиже, те да чиниоци који доприносе могућем одмрзавању сукоба углавном удаљавају исти од решења. Евентуални изузетак може да буде непостојање контроле од стране велике силе, јер често управо велика сила спречава да се замрзнути сукоб реши.²⁹ Два су модела по којима се замрзнути сукоб може решити: договором сукобљених страна и/или великих сила; војном победом једне од страна, којом се обнавља пређашња, међународно призната територијална подела.

Први модел још увек није виђен на постсовјетском простору, иако му се, као што смо поменули, случај Придњестровља највише приближио. Ван постсовјетског простора можемо да наведемо пример две Кореје, које су договором великих сила 1991. примљене у УН као одвојене државе. Кључни проблем у вези са договорним решењем замрзнутог сукоба је ригидност међународноправних норми о територијалном интегритету и забрани претње/употребе силе, за које ће се територијално оштећена страна увек „ухватити“ и неће бити спремна на било какав територијални компромис. То ће се много лакше десити уколико, као у наведеном случају Кореје, велике силе наметну решење мимо воље сукобљених страна. Но, управо због ривалства великих сила (није случајно да је Кореја решена непосредно по завршетку Хладног рата, а пре новог руско-америчког ривалства), и ова опција је данас све тежа.³⁰

Други модел се ван постсовјетског простора десило у Републици Српској Крајини 1995, а на постсовјетском простору у Чеченији 2000, док смо се сличном исходу значајно приближили 2020. године у Нагорно-Карабаху. Да би се овај модел остварио, потребно је да победу у обновљеном ратном

---

²⁹ Michal Smetana, Jan Ludvik, "Between War and Peace: A Dynamic Reconceptualization of 'frozen conflicts'", *op. cit.*, pp. 9-10.

³⁰ Сметана и Лудвик сматрају да решење замрзнутог сукоба може да донесе и велики спољни шок попут светског рата. *Ibid.*, p. 9. Но, како је такав рат данас мало вероватан, услед постојања нуклеарног оружја, овај начин нисмо убројили међу могуће моделе решавања замрзнутих сукоба.

сукобу однесе страна која се залаже за обнову међународно признатих граница, те да заиста и успе да такве границе успостави војним дејствима. Срећом по Русију, „Чеченску Републику Ичкерију“ 2000. нико сем талибана у Авганистану није признавао, те нико неће оспорити њено територијално припадање Русији када је њена војска буде заузела. Насупрот томе, припајање Крима нико неће признати, јер је у том случају Русија била та која је изменила међународно признате границе. Да се Руси у јесен 2020. нису дипломатски умешали, врло је вероватно да би пао и Степанакерт и да би се о Арцаху говорило у прошлом времену, јер нико не би могао да оспори долазак азербејџанске војске на сопствене границе. Исто би било и са Јужном Осетијом да руске трупе у ноћи 6. на 7. август 2008. нису прошле кроз Роки тунел.

Да закључимо: од сва четири тренутна замрзнута сукоба на постсовјетском простору, најмање изгледе за насилно одмрзавање, односно највеће услове за дипломатско решавање некад у будућности има сукоб у Придњестровљу, а заправо је могао бити решен још пре скоро двадесет година, да то САД нису спречиле. Највеће шансе за одмрзавање, пак, као и за насилно решавање победом Азербејџана, има сукоб у Нагорно-Карабаху, мада су те шансе услед ангажовања руских трупа на терену мање него пре јесени 2020. Грузијски сукоб има минорне шансе како за одмрзавање, тако и за решавање по било ком моделу. У Украјини је ситуација амбивалентна. Крим подсећа на Грузију по тежини одмрзавања и решавања. У Донбасу су шансе за одмрзавање нешто веће, али уколико до тога дође, већи су изгледи да би исход био ново замрзавање са измењеном територијалном ситуацијом на штету Украјине, него обрнуто. Изгледи, пак, за дипломатско решење сукоба нису занемарљиви, иако је за очекивати притисак Запада на руководство у Кијеву да не крене тим путем.

Поуке за Косово и Метохију

Како је и Србија уплетена у замрзнути сукоб на сопственој територији, поставићемо питање какве се поуке за случај Косова и Метохије могу извући из теоријског образлагања концепта замрзнутих сукоба и постсовјетских искустава? Сличност косовског случаја са постсовјетским примерима је у томе што је један део територије Србије фактички отцепљен у „врућем“ сукобу, уз помоћ са стране, и на њему образована *de facto* држава. Оно што

је различито јесте да је у овом случају помоћ побуњеницима дошла не од Русије, већ од САД и њихових европских савезника. Како они на међународном плану остварују много већи утицај од Русије, издејствовали су да независност Косова призна око половине чланица УН, што је много више од броја држава које признају нпр. Јужну Осетију и Абхазију. Но, докле год Косово не признају Русија и Кина као сталне чланице Савета безбедности УН, оно се не може сматрати и државом *de jure*, те сукоб остаје замрзнут. У последње време се све чешће говори о Косову као потенцијалном безбедносном проблему, па да видимо сада, сходно чиниоцима које смо утврдили, какве су шансе да се овај сукоб одмрзне?

Територијална подела између Косова и остатка Србије није посебно сложена, али јесте осећај неправде и понижења на српској страни, услед посматрања Косова као српске „свете земље“. Томе ваља додати и незадовољство косовских Албанаца тиме што тзв. Прешевска долина припада централној Србији. Демилитаризована зона, која је неко време постојала након сукоба 1999. на линији разграничења, одавно више не постоји. Уз то је у току процес милитаризације Косова, стварањем његових оружаних снага. Међуетничка тензија је велика, била је и пре сукоба, а нарочито након њега. И Београд и Приштина имају хибридне политичке режиме, при чему се онај у Београду све више ближи чистом ауторитаризму. Територија Косова и Метохије је под контролом, односно заштитом међународних снага предвођених НАТО, односно САД, и то је тренутно кључни чинилац који стабилно одржава овај сукоб у замрзнутом стању. Парадоксално, и Србија је та која у последње време сама тражи да стране трупе остану на Косову, са идејом да ће оне боље заштитити српско становништво. Изгледи за одмрзавање сукоба се унеколико повећавају уколико фактичку аутономију Севера у односу на остатак Косова, посматрамо као својеврстан замрзнут сукоб унутар замрзнутог сукоба. Но, неколико инцидената са упадима косовских специјалних снага на Север је показало је да је и Приштина свесна ризика ескалације да би ишла даље од тога.

Што се могућности за решавање сукоба тиче, војну опцију, односно заузимање Косова од стране Србије треба искључити у догледно време. Дипломатско решење такође није на видику, услед неспремности албанске стране да прихвати и најмањи компромис. С друге стране, спремност Србије да размотри решења која су много ближа албанској позицији него

њеној је без преседана у поређењу са другим замрзнутим сукобима, и може се такође довести у везу са много већим притиском којим је изложена од западних сила, од онога који осећају нпр. Украјина или Грузија у односу на Русију. Опција да велике силе реше косовски сукоб мимо воље сукобљених страна би можда била изводљива када би односи Русије и Сједињених Држава били бољи и омогућили неку врсту трампе – америчко признање Јужне Осетије, Абхазије и анексије Крима у замену за руско признање Косова – али пошто нису и неизвесно је када ће бити, и та могућност отпада.

Закључак

Четири тренутна постсовјетска замрзнута сукоба највећа су концентрација ове врсте сукоба у неком региону у одређеном временском периоду, и последица су специфичне улоге коју Русија игра у свом окружењу и у фактичком и у правном погледу. Из пређашњег излагања смо видели да је Русија уједно и та која је у стању да све ове сукобе, уколико жели, држи у замрзнутом стању, али не и да их реши, јер – за разлику од чеченског случаја – подржава стране које су против међународно признатих граница. Штавише, молдавски случај и пропаст Козаковог меморандума показују да ни фактички утицај других сила није мали, док се у свим случајевима виде ограничени домети Москве да притиском на другу страну у сукобу изнуди уступке (као што то успевају западне силе притиском на Србију у косовском случају). Када све то знамо, највероватније је да ће наведени сукоби остати замрзнути до даљњег, уз могућност да се неки од њих повремено одрмзну и поново замрзну, што смо у пар наврата већ видели, али не и да се реше. Да ли је у периоду пред нама могућа појава још неког замрзнутог сукоба на територији још неке постсовјетске државе? За тако нешто потребно је да најпре избије „врући“ сукоб и да се онда – највероватније деловањем Русије – остварена територијална подела замрзне без међународно признатог политичког решења. Скорашње политичке кризе у Белорусији и Киргистану, као и гранични сукоб Киргистана и Таџикистана, показују да постсовјетски

простор остаје трусно подручје, те да реализацију наведене могућности у неком тренутку не можемо да искључимо.

Библиографија

- Coyle, James J, *Russia's Border Wars and Frozen Conflicts*, Palgrave Macmillan, 2018.
- Galeotti, Mark, *Russia's Wars in Chechnya 1994–2009*, Osprey Publishing, Oxford and New York, 2014.
- Goltz, Thomas, "The Paradox of Living in Paradise: Georgia's Descent into Chaos", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (eds.), M. E. Sharpe, New York, London, 2009, pp. 10-27.
- Gordadze, Thornike, "Georgian-Russian Relations in the 1990s", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (eds.), M. E. Sharpe, New York, London, 2009, pp. 28-48.
- Lynch, Dov, "Separatist States and Post-Soviet Conflicts", *International Affairs*, Vol. 78, No. 4, October 2002, pp. 831-848.
- Macfarlane, S. Neil, "Frozen Conflicts in the Former Soviet Union – The Case of Georgia/South Ossetia", in: IFSH (ed.), *OSCE Yearbook 2008*, Baden-Baden, 2009, pp. 23-33.
- Morar, Filon, "The Myth of 'Frozen Conflicts': Transcending Illusive Dilemmas", *Per Concordiam*, Vol. 1, No. 2, June 2010, pp. 10-17.
- Peet, John, "Frozen Conflicts – Europe's Unfinished Business", *The Economist*, 19 November 2008, Интернет, <https://www.economist.com/news/2008/11/19/frozen-conflicts> 26/5/2021.
- Петровић, Драган, *Русија и Европа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.
- Russell, John, *Chechnya-Russia's "War on Terror"*, Routledge, London and New York, 2007.
- Sakwa, Richard, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, I.B.Taurus, 2014. (electronic issue).
- Smetana, Michal, Jan Ludvik, "Between War and Peace: A Dynamic Reconceptualization of 'frozen conflicts'", *Asia Europe Journal*, 2019, pp. 1-14.

- “Transnistrian Conflict after 20 Years: A Report by an International Expert Group“, Witold Rodkiewicz (ed.), Centre for Eastern Studies, Institute for Development and Social Initiatives “Viitorul“, Warsaw, Chisinau, 2011.
- Трапара, Владимир, *Ратови Русије 1999-2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020.
- Трапара, Владимир, „‘Употребљивост’ силе за остваривање спољно-политичких циљева у XXI веку: руске интервенције у Грузији (2008) и на Криму (2014)“, у: *Употреба силе у међународним односима*, Жаклина Новичић (ур.), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2018, стр. 34-55.
- Трапара, Владимир и Милош Јончић, „Пут за решавање сукоба – упоредна анализа замрзнутих сукоба на простору ОЕБС“, *Међународни проблеми*, год. 64, бр. 3, јул-септембар 2012, стр. 275-302.
- Wilson, Andrew, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, Yale University Press, New Haven and London, 2014.
- „Заявление Президента Азербайджанской Республики, Премьер-министра Республики Армения и Президента Российской Федерации“, Президент России, 10 ноября 2020 года, Интернет, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/64384> 28/5/2021.

THE PROSPECTS OF FROZEN CONFLICTS IN THE POST-SOVIET SPACE IN THE THIRD DECADE OF THE 21ST CENTURY

Abstract: “Thawing” of Nagorno-Karabakh conflict in the autumn of 2020 brought the focus back to the problem of frozen conflicts, especially in the post-Soviet space, where there are most of these conflicts. It appeared that, under certain conditions, renewal of the conflicts which ended with stable ceasefires a few decades ago is entirely possible. On the other hand, this conflict still remains unresolved, which confirms already stated difficulties in resolving this sort of conflicts. In this paper, the author determines which factors contribute to easier “thawing” of some conflicts, as well as which conditions have to be met so that resolution of such conflicts could become possible. With this aim the author applies his own, previously worked out, concept of frozen conflicts, for which there are two central elements: discord between legal and factual state (in the shape of internationally unrecognized territorial changes), and decisive role of the great powers (permanent UN Security Council members) in freezing military conflicts

and their further prospects. The author focuses on post-Soviet frozen conflicts (Transnistria, Crimea/Donbas, and especially South Ossetia/Abkhazia and Nagorno-Karabakh, for they came through serious “thawing” and freezing again), and as auxiliary example he uses the only conflict in post-Soviet space which was frozen and then resolved – Chechnya. Derived conclusions have significance in both theoretical (to enrich frozen conflicts concept) and practical sense (to determine prospects of regional stability in the post-Soviet space, but also in wider international relations, having in mind a global role which Russia plays as the great power). As Serbia is also the part of a frozen conflict (the one in Kosovo and Metohija), the author derives the lessons from post-Soviet space for it, too.

Key words: frozen conflicts, post-Soviet space, Russia, Nagorno-Karabakh, South Ossetia/Abkhazia, Crimea/Donbas, Transnistria.